

1945. ENTSCHEIDUNG FÜR ÖSTERREICH

Eine Bilddokumentation

(Militärwissenschaftliches Institut, Wien, 1995. 271 o.)

A Magyarországon is jól ismert, nagytekintélyű osztrák hadtörténész, Dr. Manfred Rauchensteiner udvari tanácsos, egyetemi docens és múzeumigazgató az ötvenéves évfordulón újabb jelentős művel örvendeztette meg a legújabbkori osztrák hadtörténet iránt érdeklődőket, amikor bevezető tanulmányával az Osztrák Hadsereg-történeti Múzeum kiadásában képdokumentációt tett közzé az 1945-ös esztendőről. A kötethez a kiadó hivatali elődje, Dr. Johann Christoph Allmayer-Beck udvari tanácsos írt előszót. Ő volt az, aki még 1975-ben összegyűjtötte a válogatás alapját képező felvételeket, mivel, ahogyan hangsúlyozza, kevés a fennmaradt tárgyi anyag. Ezzel indokolja a most lehetővé vált közreadást is.

A magyar recenzens ehhez hozzáteszi, az eseménytörténet valós felidézése szempontjából is rendkívül jelentős és hézagpótló ez a vállalkozás. Különösen hézagpótlóvá teszi Manfred Rauchensteiner történelmi ábrázolása, ahogyan keresetlen szavakkal, a maga valóságában megeleveníti a sorsdöntő napokat, miután felvázolja a lejátszódó események keretét. Így az olvasó összefüggéseiben látja a szövetséges és társult hatalmak Ausztriával kapcsolatos háború alatti felfogásának alakulását, mielőtt még elérték volna a határokat a közvetlen hadműveletek.

Ugyanígy felidézi a szerző, hogy 1943. augusztus 13. óta egyre súlyosbodó, kezdetben a hadiüzemeket, később az olajmezőket és a közlekedési csomópontokat célzó légitámadások érték Ausztriát, amelyek óhatatlanul lakónegyedeket, művelődéstörténeti értékeket is elpusztítottak. Ehhez az 1945. március 16-án kelet felől megkezdett bécsi támadó hadművelet szenvedései társultak, miközben még nem született döntés a nemzetiszocializmusból kiragadott Ausztria jövőendő sorsáról a szövetségesek közt sem. Valamennyi európai szövetséges ugyanis még elsődleges célként Hitler Németországának a szétzúzását tekintette, és minden más kérdést ennek rendelték alá, bár már számoltak az osztrák hadszíntérrel. A Harmadik Birodalom részét képező osztrák területeken ezzel egyidőben megjelentek magyar menekültek, majd magyar töredékalakulatok is, különösen a kudarcba fulladt balatonai csatát követően. Így a harcselekmények március 29. óta az Írótkőtől

északra már osztrák területeken is folytak, miközben tovább tartott a folyamatos légitámadás.

A továbbiakban részletezi a szerző a határterületen, az első világháborút követően Magyarországtól elcsatolt „Várvidéken” folyt összecsapásokat, az egyre erősödő szovjet támadásokat és a mind bizonytalanabb német halogatóharcokat. Hangsúlyozza, mint kerültek a Vörös Hadsereg egységei napról napra közelebb a hadművelési célhoz, Bécshez, és azt mennyire nem voltak képesek megvédeni a német csapatok. Különösen a Bécsben működő katonai ellenállási mozgalomnak a szovjet hadvezetéssel való kapcsolatteremtéséről és a megvalósuló együttműködésről írott rész adhat számos új részismeretet a magyar olvasónak. Csakis ezek ismeretében válik érthetővé, hogy éppen e harmadik hadviselő félnek volt köszönhető a bécsi csata gyors megvívása és hogy az osztrák főváros az április 7-i általános rohamkezdet után már 13-án a támadók birtokába került. Ezt követően ismerteti a szerző a bécsi csatával egyidőben történt egyéb ausztriai harcselekményeket, külön kitérve a nyugati szövetségesekre, akik csak április 28. óta harcoltak osztrák területeken és május 5-ig nyomultak előre, jelentős német ellenállással már alig találkozva, ám az Enns folyónál a Vörös Hadsereg egységeihez kijutva. E fejezet utolsó része már csak az európai háború német kapitulációval való véget vetéséig tartó utolsó szövetséges felszámoló akciók leírását tartalmazza, mindenestre számos érdekes részlettel, miként kerültek egyes alakulatok másik hatalom számára kijelölt megszállási övezetbe a végső hadmozdulatok során.

A tanulmány második fejezete az ausztriai négyhatalmi megszállást részletezi, miközben már bevezetésként a lakosság teljes széthullásának állapotát mutatja be, ami lehetővé tette a kezdeti katonai és közigazgatási önkényt a győztes szövetségesek részéről. A helyzetet még súlyosbította, hogy előzetesen nem volt megállapodás a szövetségesek közt az osztrák közigazgatás újrászervezésének kérdésében. Míg az amerikai vezetés nem kívánt egyelőre osztrák közigazgatást, a szovjet éppen ennek érdekében tevékenykedett, és számára legegyszerűbbnek tűnt, hogy az Első Köztársaság kancellárját, Karl Rennert helyezze újra vissza a

kormányzat élére. Renner hajlandó volt a neki szánt szerep átvételére, bár az ellenállási mozgalom maga kívánt kormányt alakítani. Külön foglalkozik a szerző a régi politikai pártok újrászervezésével, a helyi közigazgatási szervek új-jáalakulásával. Ezután rátér az ideiglenes osztrák kormány 1945. április 27-i hivatalbalépésére és ennek a ténynek a nyugati szövetségesek részről tanúsított fogadtatására. A továbbiakban a megszállás tartósítását, a zónahatárok végleges kialakítását és az ezek mögé való vonulást, majd a Renner-kormány elismertetéséért folytatott további politikai küzdelmet ábrázolja. E fejezetet Manfred Rauchensteiner az 1945. november 25-i parlamenti választásokkal, az elért eredmények bemutatásával és az ezek alapján a Második Köztársaság előzményeként való berendezkedéssel zárja, bemutatva azt is, hogy még romokban hevert az ország.

A bevezető tanulmány harmadik, záró fejezete azzal a kérdéssel foglalkozik, mennyire volt az 1945-ös esztendő „nulladik év” vagy „első év”. Mindkettőt tagadva, az osztrák történelem folytonosságát hangsúlyozza, a megújítva-megtartva dialektikáját középpontba állítva. Bemutatja, mit jelentettek olyan fogalmak, mint feltétel nélküli megadás, a háború vége, alávettség, felszabadítás, restauráció, újjászületés, és hasonlóak az akkor élt emberek számára. Ezt követően a szerző az 1918 és 1945 utáni újradzsidást hasonlítja össze, kiemelve, hogy 1945-ben volt egyrészt mihez visszanyúlni, másrészt

akkor lett végleg a múlté az 1918 előtti világ. Vagyis más szavakkal, az „óosztrák ember” meghalt, hogy helyet adjon az „új osztráknak”, aki számára adott államisága – valóság, és a korábbi időkkel ellentétben ennek életképességében immár hisz, és ezért az államiságért kész cselekedni is.

A képanyagot ugyancsak szöveges bevezetők teszik érthetővé. Így az egyes témaegységek alapján külön szól Manfred Rauchensteiner a légiháborúról, az osztrák terület háborús felkészítettségéről, a bécsi támadó hadműveletről, a nyugati szövetségesek bevonulásáról, a másfél milliós katonatömeg ausztriai jelenlétéről, a szabadság első heteiről, az osztrák államiság megszállás alatti újjászületéséről. A rendkívül sokoldalú, gazdag képanyag minden egyes darabja külön elemzést kívánna, erre azonban nem kerülhet sor.

Ki kell azonban befejezésül emelni, hogy az 1945-ös osztrák esztendő eseményeinek jobb megértését időrendi táblázat, térképek, irodalomjegyzék és a közölt képek lelőhelyének jegyzéke egészíti ki. Johann Christoph Allmayer-Beck képgyűjtését Manfred Rauchensteiner gondos szövegeivel és értő szerkesztésében szakis ajánlani tudja a recenzens minden, a történelem iránt érdeklődő magyar olvasónak.

Zachar József

R. J. CRAMPTON

EASTERN EUROPE IN THE TWENTIETH CENTURY

(Routledge, London and New York, 1994. 475 o.)

Talán nem tűnik túlzott optimizmusnak Kelet-Európa felértékelődésének jeleként felfogni, hogy az utóbbi néhány esztendőben egyre több színvonalas munka látott napvilágot a „nyugati világban” szűkebb régiókról. Ezek sorát gyarapítja R. J. Crampton jelen műve.

A szerző, aki a nagyhírű oxfordi egyetemen Kelet-Európa történelmét oktatja, bizonyára nem ismeretlen a hazai szakemberek előtt, hiszen már számos igényes munkát adott közre. Ezek közül kiemelkednek a Bulgáriáról írott könyvei.

Legfrissebb művében Crampton nem kisebb feladatra vállalkozott, mint az egész térség történiájának felvázolására az első világháborútól az 1989–91-es változásokig. Mindeközben kellő hangsúlyt igyekszik helyezni a legjelentősebb

ideológiai áramlatokra, amelyek meghatározó szerepet játszottak Kelet-Európában a XX. század folyamán, nevezetesen a kommunizmusra, a fasizmusra és az antiszemitizmusra!

A rövid előszóban a szerző igyekszik alapvető fogalmakat tisztázni, így elsősorban azt, mit is ért Kelet-Európa alatt, valamint mit tekint XX. századnak. Az előszót egyfajta „bevezetés”, majd öt nagy terjedelmű fejezet követi. A fejezetek további alfejezetekre oszlanak. Az eligazodást jó minőségű térképek könnyítik. Segítsé-
günkre vannak táblázatok is.

Az első fejezet a két világégés közötti időszakról foglalkozik tíz alfejezetben. Első lépésben egy bevezető tanulmányban kapunk általános képet az adott korszakról. Ezt követően, a balti államok kivételével, melyeket együtt vizs-